

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Bartłomieja Kowalskiego**  
***”Przestępczość w bankowości elektronicznej”***

**1. Uwagi ogólne**

Recenzowana monografia pt. *Przestępczość w bankowości elektronicznej* stanowi rozprawę doktorską. Przedmiotem opracowania jest problematyka przestępczość, która występuje w obszarze bankowości elektronicznej.

Należy podkreślić, że jest to opracowanie w polskiej literaturze karnej potrzebne. Autor podjął się opracowania tematu trudnego i złożonego. Nawet jeśli Autor nie przekona wszystkich do zaakceptowania przedstawionych w rozprawie poglądów, to z pewnością skłoni do refleksji naukowej, co niewątpliwie należy ocenić pozytywnie.

Treść pracy jest zgodna z jej tytułem. Układ pracy jest przemyślany, przejrzysty i czytelny. Podział na rozdziały, a rozdziałów na podrozdziały i punkty porządkuje zebrany materiał. Kolejność przedstawienia w pracy poszczególnych zagadnień jest prawidłowa. Zasadniczo zachowane są właściwe proporcje pomiędzy poszczególnymi rozdziałami oraz podrozdziałami. Można mieć jedynie wątpliwości, z uwagi na temat pracy i jej objętość, czy dwa pierwsze rozdziały, którym poświęcono prawie 80 stron nie są zbyt obszerne. Uzasadnieniem dla ich wielkości i zakresu omawianej problematyki jest jednak konieczność przybliżenia problematyki bankowej dla dobrego zrozumienia mechanizmów popełniania przestępstw w bankowości elektronicznej.

Opracowanie nie jest obszerne, gdyż liczy 257 stron maszynopisu, z czego uwagi merytoryczne ponad 220 stron. W pracy zostały jednak przedstawione wszystkie istotne zagadnienia związane z zakreślonym w tytule przedmiocie opracowania. Przedstawione w rozprawie zagadnienia mają zawsze merytoryczne uzasadnienie i związane są z przedmiotem pracy. Zagadnienia są analizowane w sposób wnikliwy i wszechstronny. Nie została pominięta żadna istotna z uwagi na przedmiot opracowania kwestia.

Temat pracy został trafnie dobrany. Zagadnienie przestępczości w bankowości elektronicznej w polskim prawie karnym jest niewątpliwie aktualne. Potrzeba takiej rozprawy wynika zarówno z powodów merytorycznych, jak i potrzeb praktyki. Temat w pracy został przedstawiony problemowo. Autor zajmuje się licznymi kwestiami wywołującymi wątpliwości interpretacyjne a posiadającymi duże znaczenie praktyczne.

W pracy jest postawiona wyraźnie teza badawcza: obecny stan rozwiązań prawnych regulujących odpowiedzialność za przestępstwa w bankowości elektronicznej, mimo aktywności ustawodawcy w tym obszarze, wymaga dokonania nowelizacji, aby skuteczniej realizować odpowiedzialność karną sprawców poszczególnych typów czynów zabronionych. Należy podkreślić, że problemem sformułowanym w tezie badawczej Autor zajmuje się przez całą pracę. Autor sformułował szereg pytań pomocniczych na które udziela odpowiedzi w pracy:

- czy wraz z rozwojem technologicznym w bankowości, zwiększającą się ilością kart etc. zwiększa się przestępczość w tym obszarze, czy też wprowadzane i nowelizowane rozwiązania prawne umożliwiają przeciwdziałanie pojawiającym się zagrożeniom?
- jak kwalifikowane są poszczególne zachowania zabronione? jakie wątpliwości interpretacyjne występują w tym obszarze?
- jak wygląda zjawisko przestępczości w bankowości elektronicznej, jaka jest jego skala, dynamika, struktura, kto jest sprawcą takich czynów?
- jak wygląda wykrywalność takich czynów, jakie problemy występują w praktyce ich ścigania?
- jakie sankcje orzekane są w odniesieniu do sprawców poszczególnych typów czynów zabronionych?

W pracy zostały wykorzystane liczne opracowania naukowe oraz orzecznictwo sądowe. Autor wykorzystał liczącą 292 pozycji bibliografię, obejmującą publikacje książkowe, artykuły i glosy. W pracy wykorzystana została tylko literatura polska. Wskazać należy, że w pracy zostały wykorzystane wszystkie istotne dla przedmiotu opracowania publikacje krajowe. Autor korzystając z publikacji, zawsze dokonuje oceny zawartych w nich poglądów, w

przypadku ich krytycznej oceny, zawsze stara się w sposób merytoryczny i wyczerpujący uzasadnić swój odmienny pogląd. Autor w pracy wykorzystał także ponad 100 orzeczeń sądowych.

Autor w pracy przedstawia liczne wnioski. Do sformułowania wniosków wykorzystuje głównie metodę formalno-dogmatyczną analizy przepisów. Korzysta także z metody prawno-komparatystycznej oraz prawno-historycznej. Autor opiera swoje wnioski także na analizie praktyki orzeczniczej sądów w zakresie omawianej przestępczości. Niewątpliwie analiza licznych orzeczeń sądów, pozwala na sformułowanie interesujących wniosków co do istniejącej praktyki w zakresie tej przestępczości. W pracy została wykorzystana także metoda statystyczna. Autor uzyskał dane, głównie ze statystyki policyjnej oraz sądowej.

Bardzo duża ilość przedstawionych zagadnień, wzajemne ich powiązania, przedstawione interpretacje oraz próby rozwiązania skomplikowanych problemów, sprawiają że rozprawa jest ciekawym opracowaniem.

Praca jest napisana dobrym językiem prawniczym. Nie budzi zastrzeżeń, poza drobnymi literówkami, także pod względem stylistycznym i językowym.

## **2. Uwagi szczegółowe**

Praca składa się z 5 rozdziałów: Rozdział I. System bankowy w Polsce; Rozdział II. Rynek bankowości elektronicznej w Polsce; Rozdział III. Przestępstwa w bankowości elektronicznej dotyczące kart płatniczych; Rozdział IV. Internetowe przestępstwa w bankowości elektronicznej; Rozdział V. Dynamika przestępczości z wykorzystaniem bankowości elektronicznej. Pierwsze dwa rozdziały są poświęcone omówieniu funkcjonowania systemu bankowego oraz rynkowi bankowości elektronicznej w Polsce. Dwa kolejne, są kluczowe dla pracy, gdyż dotyczą wprost tematu pracy, czyli przestępczości w bankowości elektronicznej. Ostatni przedstawia statystykę zjawiska przestępczości w obszarze bankowości elektronicznej. Układ zagadnień prezentowanych w rozprawie tworzy logiczny i spójny ciąg. Pracę zamykają liczne wnioski końcowe. Przedstawione są w nich przede wszystkim tezy, które dotyczą kwestii kontrowersyjnych lub niedostatecznie do tej pory omówionych w literaturze.

W pierwszym rozdziale, zgodnie z tytułem, Autor przedstawia system bankowy w Polsce. Wyjaśnia pojęcie systemu bankowego oraz omawia jego rozwój. Następnie przedstawia centralne instytucje systemu bankowego, w szczególności Narodowy Bank Polski, Komisję Nadzoru Finansowego oraz Bankowy Fundusz Gwarancyjny. Charakteryzuje banki

i wyjaśnia różnice pomiędzy poszczególnymi rodzajami banków, w tym bankami państwowymi, spółdzielczymi i prowadzonymi w formie spółek akcyjnych. Przedstawia system bankowy, jako część systemu finansowego. Wreszcie charakteryzuje czynności bankowe oraz usługi finansowe. Rozdział ten kończy podsumowanie w którym Autor przedstawia najważniejsze wnioski wynikające z analizy zgromadzonego w tym rozdziale materiału.

Rozdział drugi poświęcony jest bankowości elektronicznej w Polsce. Autor rozpoczyna ten rozdział od wyjaśnienia pojęcia bankowości elektronicznej. Następnie prezentuje występujące w literaturze podziały bankowości elektronicznej, opierając się na klasyfikacji uwzględniającej wykorzystywane kanały komunikacji. Zgodnie z tym kryterium przedstawia: bankowość telefoniczną i mobilną, bankowość komputerową, bankowość internetową, bankowość terminalową, bankowość telewizyjną. Opisuje aplikacje bankowości elektronicznej, jako rodzaj instrumentów płatniczych, stwierdzając, iż usługom bankowości elektronicznej nadano status usług płatniczych, do których będą się odnosić takie same zasady ich świadczenia, niezależnie od statusu usługodawcy. Wreszcie przedstawia niektóre z instrumentów płatniczych, w szczególności karty płatnicze. Opisuje proces ich wydawania i posługiwania się nimi. Rozdział ten kończy podsumowanie zawierające najważniejsze wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy.

Trzeci rozdział zatytułowany jest „Przestępstwa w bankowości elektronicznej dotyczące kart płatniczych”. W rozdziale tym, zgodnie z tytułem Autor charakteryzuje poszczególne przestępstwa w bankowości elektronicznej dotyczące kart elektronicznych. Rozważania Autor rozpoczyna od wyjaśnienia prawnego charakteru kart płatniczych. Kwestia ta jest kluczowa dla prawidłowej kwalifikacji prawnokarnej czynów popełnionych przy wykorzystaniu kart płatniczych. Wątpliwości dotyczą tego czy, kartę płatniczą należy uznać za dokument, środek płatniczy czy wreszcie rzecz ruchomą. Autor przytacza liczne poglądy doktryny oraz orzecznictwo SN. Prezentuje własne stanowisko. Słusznie twierdzi, że karty płatnicze i karty bankomatowo-płatnicze są środkami płatniczymi i stanowią też rzecz ruchomą w rozumieniu art. 115 § 9 k.k. Nie są natomiast takimi środkami karty bankomatowe, gdyż nie można nimi skutecznie dokonać zapłaty za nabywane towary i usługi. Pogląd Autora znajduje potwierdzenie w treści art. 278 § 5 k.k. Karty bez funkcji płatniczej powinny być traktowane, jako dokument stwierdzający prawo majątkowe z art. 115 § 14 k.k.

Następnie Autor dokonuje klasyfikacji przestępstw dotyczących kart płatniczych. Stworzenie takiej klasyfikacji jest potrzebne, gdyż jak sam Autor zauważa, obecnie w literaturze brak jest jednolitej terminologii określającej przestępstwa dotyczące kart płatniczych. Występują różne określenia oraz zakresy znaczeniowe pojęć z tego obszaru. Autor poprzesta-

je jednak na przedstawieniu propozycji innych autorów podziału i zdefiniowaniu tych przestępstw. Szkoda, że Autor nie podjął próby przedstawienia własnej klasyfikacji tego rodzaju przestępstw.

W dalszej części rozdziału trzeciego Autor zajmuje się szczegółową charakterystyką wybranych przestępstw dotyczących kart płatniczych. Autor wyjaśnia kryteria dokonanego wyboru: częstotliwość występowania, możliwość generowania dużych strat, a przede wszystkim przedmiot tych przestępstw. Mniej miejsca Autor poświęca czynom zabronionym, które nie są charakterystyczne dla kart płatniczych jak choćby kradzież czy przywłaszczenie, ponieważ jak wyjaśnia, ich przedmiotem może być nie tylko karta płatnicza. Charakteryzuje więc następujące czyny zabronione: kradzież kart płatniczych, przywłaszczenie kart płatniczych, posługiwanie się kartami nedoręczonymi, wyłudzenie kart w oparciu o wnioski z fałszywymi danymi, kopiowanie kart na rachunkach obciążeniowych, manipulowanie bankomatami, fałszowanie kart płatniczych, *skimming*, *carding*.

Autor rozpoczyna omawianie poszczególnych przestępstw od kradzieży karty płatniczej. Trafnie Autor wskazuje, że tylko kradzież karty bankomatowej wypełnia znamiona występku z art. 278 § 5 k.k., gdyż kradzież karty uprawniającej do zapłaty za towar lub usługę czyli tzw. „karty płatniczej w ścisłym tego słowa znaczeniu” oraz karty uprawniającej do wypłaty gotówki lub zapłaty z wykorzystaniem kredytu bankowego, czyli tzw. „karty kredytowej” w zależności od wartości przedmiotu zaboru, może wypełniać znamiona kradzieży w typie podstawowym z art. 278 § 1 k.k. lub wykroczenia z art. 119 § 1 k.w.

Następnie Autor opisuje przywłaszczenie kart płatniczych. Autor rozważa, czy w sytuacji przywłaszczenia karty bankomatowej, sprawca popełnia czyn z art. 284 § 1 k.k. czy też z art. 275 § 1 k.k. Autor przyjmuje, że zastosowanie będzie miał przepis art. 275 k.k. i jednocześnie wskazuje na zbieg pozorny przepisu art. 275 § 1 k.k. i art. 278 § 1 k.k. Trafnie wskazuje, że przepis art. 278 § 1 k.k. penalizuje zabór w celu przywłaszczenia wszelkich dokumentów stwierdzających prawo majątkowe innej osoby, natomiast art. 278 § 5 k.k. zabrania zaboru w celu przywłaszczenia tylko jednego rodzaju dokumentów stwierdzających prawo majątkowe innej osoby.

Autor opisuje posługiwanie się kartami nedoręczonymi. Przystępne działanie w tym przypadku polega na przechwyceniu karty w drodze od emitenta do posiadacza, a następnie wykorzystywaniu w punktach obsługi. Kolejne opisane działanie sprawcy polega na wyłudzeniu kart w oparciu o wnioski z fałszywymi danymi. W tym przypadku sprawca podając nieprawdziwe dane osobowe, otrzymuje kartę kredytową, za pomocą której może dokonywać płatności. Opisane są dwa sposoby popełnienia tego przestępstwa: wyłudzenie na tak zwaną

osobę podstawioną, którą jest z reguły osoba bez stałego miejsca zamieszkania oraz zatrudnienia oraz wyłudzenie na osobę fikcyjną, poprzez wykorzystanie sfałszowanych dokumentów osoby nieistniejącej. W praktyce w takich sytuacjach będzie miał głównie zastosowanie art. 297 § 1 k.k.

Kolejne działanie przestępcze opisane przez Autora polega na kopiowaniu kart na rachunkach obciążeniowych. Przestępcze działanie polega na fałszowaniu dowodów transakcji przez nieuczciwych akceptantów. Sprawca tych zachowań podlega odpowiedzialności karnej na podstawie art. 286 § 1 k.k. W praktyce może powstać także konieczność zastosowania kumulatywnej kwalifikacji z art. 286 § 1 k.k. w zbiegu z art. 287 § 1 k.k. Autor następnie opisuje działania przestępcze polegające na manipulowaniu bankomatami. W szczególności interesującym sposobem przestępczego działania jest umieszczenie na nośniku informacji, którym najczęściej jest pasek magnetyczny odpowiedniego programu pozwalającego na wprowadzenie do systemu poprzez bankomat, przy użyciu karty bankomatowej, programu – wirusa, którego celem jest uruchomienie nienależnej wypłaty z bankomatu. Autor kwalifikuje zachowanie sprawcy jako przestępstwo z art. 268 § 2 k.k. (niszczenie informacji) lub też art. 287 § 1 k.k. (oszustwo komputerowe). Autor krótko opisuje także fałszowanie kart płatniczych, w szczególności poprzez podrabianie i przerabianie kart, stosowanie tzw. białego plastiku oraz dokonywanie fałszerstw elektronicznych.

Autor więcej miejsca poświęca działaniom przestępczym określanym mianem *skimmingu* z uwagi na jego rozpowszechnienie oraz poważne negatywne konsekwencje tego rodzaju przestępczości. Autor przywołuje definicję *skimmingu* jako przestępczego zachowania polegającego na bezprawnym skopiowaniu informacji zapisanych na pasku magnetycznym umieszczonym na karcie płatniczej oraz przechwyceniu zabezpieczającego kodu PIN, bez wiedzy i woli jej posiadacza lub użytkownika, w celu wykonania duplikatu karty służącego do obciążenia rachunku bankowego posiadacza. Przedstawione są różne rodzaje *skimmingu*. Z uwagi na przyjęcie, że karta płatnicza jest innym środkiem płatniczym w rozumieniu kodeksu karnego, Autor trafnie kwalifikuje zachowanie osoby, która dopuszcza się *skimmingu* lub *skimmingu* bankomatowego, jako przestępstwo z art. 310 k.k. Autor dokonuje analizy rzecznictwa oraz doktryny i stwierdza, że przy karno-prawnej ocenie zachowań przestępczych składających się na *skimming*, stosowana kumulatywna kwalifikacja prawna przybierać będzie w zależności od sytuacji faktycznej, dwie podstawowe formy: art. 310 § 1 k.k. w zbiegu z art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. lub art. 310 § 1 k.k. w zbiegu z art. 287 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.

Ostatnim rodzajem przestępczego działania opisanym w tym rozdziale jest tzw. *carding*. Autor wyjaśnia, że oznacza on nielegalne zdobycie i wykorzystanie cudzych danych z kart płatniczych w postaci numerów kart, danych osobowych oraz daty ważności karty i kodu CVV2/CVC2. Użycie tych danych polega najczęściej na zamówieniu usług lub towarów na koszt osoby, której numery karty zostały pozyskane. Przedstawione są metody pozyskiwania cudzych numerów kart płatniczych. Autor przedstawia także kwalifikację prawną tego rodzaju przestępczych zachowań.

Rozdział ten kończy podsumowanie, w którym Autor przedstawia najważniejsze wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy.

Autor przedstawił w interesujący sposób najczęściej występujące w Polsce przestępstwa w bankowości elektronicznej, których popełnienie jest związane z posługiwaniem się kartami płatniczymi. Opis sposobu działania sprawców świadczy o dobrej znajomości referowanej problematyki. Drugim niejako obszarem analizy Autora jest kwalifikacja prawna przedstawianych przestępczych zachowań. Niewiele bowiem z tych czynów stanowi odrębne, nazwane przestępstwa. Autor dokonuje prawidłowej ich kwalifikacji prawnej, posiłkując się poglądami doktryny oraz orzecznictwem sądowym, w tym Sądu Najwyższego. Wydaje się, że w niektórych przypadkach mogłaby to być analiza bardziej pogłębiona. Zakres jednak zagadnień, tj. wielość prezentowanych zachowań stanowiących czyny zabronione, determinuje zakres i szczegółowość analizy prawnej. Niewątpliwie, z uwagi na relatywnie nowe zjawiska przestępczości tego rodzaju, analiza prawna wymagała od Autora dużej kreatywności w poszukiwaniu właściwej kwalifikacji prawnej.

Rozdział czwarty jest poświęcony internetowym przestępstwom w bankowości elektronicznej. W ramach tego rozdziału Autor przedstawia cztery rodzaje zachowań przestępczych: *phishing*, *pharming*, *hacking* oraz *cyberlaundering*.

*Phishing* jest definiowany przez Autora jako przestępstwo polegające na wyłudzeniu danych osobowych i informacji poufnych za pomocą sfałszowanych stron internetowych oraz sfałszowanych wiadomości e-mail, które do złudzenia, przypominają strony należące do bankowości elektronicznej. Autor przedstawia także inne jeszcze odmiany *phishingu*: *spear phishing*, *phishing* telefoniczny, *whaling*, *tabnabbing*, *man in the middle*. Wyjaśnia szczegółowo mechanizm przestępczego działania. Celem tych przestępczych działań jest nie tylko wyłudzenie informacji, ale używane są również jako metoda dostarczenia do danej firmy złośliwego oprogramowania, które później wykorzystywane jest do przejęcia kontroli nad jej systemem informatycznym. Wiele trudności wywołuje właściwa kwalifikacja prawna tego rodzaju przestępczych zachowań. Autor wskazuje, że z uwagi na wielość wariantów *phishin-*

gu możliwa jest różna kwalifikacja prawna tych czynów. W doktrynie proponuje się kwalifikować te zachowania w oparciu o art. 190a § 2 k.k., art. 267 § 3 k.k., art. 268 k.k., art. 268a k.k., art. 269a k.k., art. 269b k.k., art. 286 k.k., art. 287 k.k. Autor dokonuje analizy poszczególnych przepisów z punktu widzenia możliwej kwalifikacji prawnej zachowań objętych *phishingem*. Przeprowadzona analiza prowadzi go do wniosku, że wskazanie jednego przepisu prawnego sankcjonującego zjawisko *phishingu* wydaje się być niemożliwe. Wyjaśnia, że przypadku takiego zespołu przestępczych zachowań, często znacząco się od siebie różniących, jakie wchodzi w zbiór pojęcia *phishingu*, można dokonać próby kwalifikacji prawnej w stosunku do poszczególnych jego rodzajów. Analizę taką Autor przeprowadza na przykładzie jednej z odmian *phishingu* jaką jest *pharming*. Autor w tej części przedstawił poszczególne rodzaje i odmiany *phishingu*, należało więc podjąć próbę kwalifikacji prawnych poszczególnych zachowań. Autor w większości przypadków dokonał takiej kwalifikacji, przedstawiając propozycje doktryny w tym zakresie oraz dokonując ich krytycznej oceny, która to analiza prowadziła Autora do wniosków w zakresie możliwej kwalifikacji prawnej tych zachowań.

Zdecydowanie więcej miejsca Autor poświęca innej odmianie *phishingu*, którą jest tzw. *pharming*. Polega on na modyfikowaniu zawartości serwera nazw domenowych DNS (*Domain Name Server*) w celu przekierowania użytkownika na sfalszowaną stronę, pomimo prawidłowego wpisania przez niego adresu strony. Autor przedstawia w sposób szczegółowy, świadczący o dobrej znajomości problematyki, sposób działania sprawcy. Autor słusznie przyjmuje, że działanie sprawcy ataków na klientów bankowości internetowej, polegające na ingerencji w dane informatyczne, którego celem działania jest osiągnięcie korzyści majątkowej wyczerpuje znamiona przestępstwa z art. 287 k.k.

Kolejne przestępstwo opisane przez Autora to *hacking*. Przedstawiony jest sposób działania sprawcy. Przywoływane są definicje *hackingu* stosowane w literaturze. Autor dokonuje kwalifikacji prawnej zachowania sprawcy i przyjmuje, że w zależności od sposobu działania sprawcy, może to zachowanie wyczerpywać znamiona przestępstwa z art. 267 k.k., art. 268 k.k., art. 268a k.k., art. 269a k.k. wreszcie art. 269b k.k. Autor szczegółowo analizuje stronę podmiotową i przedmiotową przestępstw z art. 267 § 1-2 k.k. Opis sposobów działania sprawcy świadczy o dobrej znajomości problematyki przez Autora. Przywołuje także regulacje Unii Europejskiej odnoszące się do tej problematyki i przedstawia ich wpływ na kształt regulacji kodeksowych. Autor szerzej opisuje jeszcze przestępstwo z art. 269b k.k.

Ostatnim z przestępstw opisanych w tym rozdziale jest *cyberlaundering*, czyli pranie brudnych pieniędzy za pomocą Internetu. Autor przedstawia definicje prania brudnych pieniędzy, w tym definicje legalne oraz sposoby w jakich odbywa się tzw. pranie brudnych pie-



niędzy. Dokonuje prawnokarnej oceny tych zachowań, co jest o tyle ułatwione, że w kodeksie karnym istnieje przepis art. 299, który dotyczy właśnie prania brudnych pieniędzy. Opisuje znamiona tego przestępstwa.

Rozdział ten kończy podsumowanie. Trafnie sam Autor zauważył, że z uwagi na obszerność zagadnienia możliwe było przedstawienie tylko wybranych form przestępczej aktywności. Kryterium wyboru była ich powszechność oraz stopień zagrożenia dla obrotu bankowego w ramach e-bankowości. Autor dokonał wnikliwej i pogłębionej analizy tego rodzaju przestępczości. Pewien niedosyt może postawić to, że Autor relatywnie oszczędnie przedstawia propozycje zmian *de lege ferenda*.

Ostatni, piąty rozdział Autor poświęcił dynamice przestępczości z wykorzystaniem bankowości elektronicznej. Autor zastrzega, że w związku z opisanymi poprzednio różnicami w zakresie kwalifikacji zachowań przestępczych dotyczących bankowości elektronicznej przyjął kwalifikację prawną z kodeksu karnego, która najczęściej występuje w literaturze. Analiza danych statystycznych w zakresie przestępczości dotyczącej bankowości elektronicznej została dokonana przede wszystkim w oparciu o dane ze statystyki policyjnej (okres 1999-2015). Badania Autor oparł o dane ze statystyki policyjnej uzupełnione statystyką sądową. Spośród możliwych do wykorzystania danych pochodzących ze statystyki policyjnej, Autor użył do analizy dane dotyczące poszczególnych kwalifikacji prawnych najczęściej stosowanych w zakresie subsumcji czynów zabronionych w bankowości elektronicznej. W oparciu o dane statystyk policyjnych Autor podejmuje próbę pomiaru zjawiska przestępczości rejestrowanej, stwierdzanej i wykrywanej - przyjmując za wskaźniki poszczególne decyzje organów ścigania w różnych momentach procesu interpretacji zjawisk wstępnie sklasyfikowanych jako przestępstwa. Uzupełnienie analizy o dane sądowe, pozwoli zdaniem Autora, na określenie rozmiarów, struktury i dynamiki przestępczości osądzonej.

W dalszej części rozdziału piątego Autor przedstawia dane statystyczne w zakresie postępowań wszczętych i zakończonych. Następnie dokonuje analizy danych dotyczących przestępstw stwierdzonych i wykrytych w bankowości elektronicznej (art. 267 § 1-3 k.k., art. 268 k.k., art. 268a k.k., art. 269a k.k., art. 269b k.k., art. 286 § 1-3 k.k., art. 287 § 1-2 k.k., art. 299 § 1 i 2 k.k., art. 310 § 1-2 k.k.). Autor nie ogranicza się tylko do przedstawienia danych statystycznych ale dokonuje ich analizy i podejmuje próby wyjaśnienia w szczególności przyczyn wzrostu przestępczości, przy jednoczesnym spadku ich wykrywalności. Ciekawą statystyką jest zestawienia strat spowodowanych przestępstwami w bankowości elektronicznej.

W dalszej części rozdziału, Autor w oparciu analizę uzyskanych danych statystycznych z Policyjnego Systemu Statystyki Policyjnej „Temida” oraz Krajowego Systemu Infor-

macji Policijnej za lata 1999-2015, stara się tworzyć portrety statystycznych sprawców czynów zabronionych w bankowości elektronicznej, przyjmując za podstawę określone kategorie danych, jak wiek czy płeć. Dokonuje w ten sposób charakterystyki sprawców następujących czynów zabronionych z: art. 267 § 1-3 k.k., art. 268 k.k. i art. 268a k.k., art. 269a k.k., art. 269b k.k., art. 286 § 1-3 k.k., art. 287 § 1-2 k.k., art. 299 § 1 k.k., art. 310 § 1-2 k.k. Podsumowując zebrane dane Autor przedstawia typowego sprawcę czynów zabronionych w bankowości elektronicznej. Typowym sprawcą jest pracujący mężczyzna, uprzednio nie karany, w przedziale wiekowym 30-49 lat, który mieszka na terenie województwa, gdzie doszło do popełnienia czynu zabronionego.

Autor dokonuje także analizy danych z zakresu statystyki sądowej. W tej części pracy prezentuje statystyki w zakresie wymiaru kary wobec sprawców prawomocnie skazanych z: art. 267 §1-3 k.k., art. 268 k.k., art. 268a k.k., art. 269a k.k., art. 269b k.k., art. 286 § 1-3 k.k., art. 287 § 1-2 k.k., art. 299 § 1 k.k., art. 310 § 1-2 k.k. W oparciu o zebrane dane Autor charakteryzuje statystyczny wyrok w tych sprawach. Najczęściej orzekany wyrok to kara pozbawienia wolności w przedziale od kilku miesięcy do kilkunastu miesięcy, warunkowo zawieszona, bez grzywny zasądzonej obok kary pozbawienia wolności (kumulatywnej), a jeżeli była orzekana, to grzywna w wymiarze w przedziale od 301 do 500 złotych.

Rozdział piąty kończy podsumowanie. Autor wskazuje na bardzo duży wzrost ilości przestępstw stwierdzonych i wykrytych dotyczących bankowości elektronicznej w latach 1999-2015, przy jednoczesnym zmniejszeniu się stopnia ich wykrywalności. Przyczyn tego stanu dopatruje się Autor m.in. w zmieniającym się charakterze przestępczości, przyjmowaniu nowych typów czynów zabronionych oraz motywacji ekonomicznej sprawców.

W zakończeniu Autor przedstawia wnioski końcowe wynikające z przeanalizowanego materiału. Autor prezentuje szereg interesujących spostrzeżeń i dostrzega konieczność zmian przepisów kodeksu karnego. W szczególności w punktach 9-11 zakończenia wskazuje na niespójność regulacji przedmiotowych przestępstw, wzajemne nakładanie się poszczególnych typów czynów zabronionych, brak jednolitej siatki pojęciowej, stosowanie nazewnictwa z języka angielskiego.

### **3. Uwagi końcowe**

Autor podjął się opracowania skomplikowanego zagadnienia przestępczości w bankowości elektronicznej, które rodzi szereg pytań i kontrowersji w praktyce. Prezentowana

problematyka jest trudna również dlatego, że obejmuje ogromne spektrum różnych zagadnień, wynikające nie tylko ze specyfiki sposobu popełniania tych przestępstw ale także i licznych typów przestępstw. Ważnym i niełatwym więc zadaniem było właściwe uporządkowanie tych zagadnień i skoncentrowanie się tylko na najistotniejszych kwestiach.

Praca przedstawia szereg zagadnień związanych z omawianą tematyką i ich wzajemne powiązania. Autor dokonuje interpretacji wielu kwestii wywołujących wątpliwości oraz przedstawia propozycje rozwiązań. Nie poprzestaje tylko na analizie teoretycznej ale także przeprowadza badania statystyczne przestępczości w bankowości elektronicznej. Wywód jest prowadzony na należytych poziomie naukowym.

Rozważania w rozprawie mają nie tylko znaczenie teoretyczne, ale również praktyczne. Przedstawiane zagadnienia z zakresu przestępczości w bankowości elektronicznej, w szczególności w obszarze sposobu popełniania przestępstw, świadczą o bardzo dobrej znajomości tej problematyki przez Autora.

Poglądy Autora są konsekwentne, dobrze uzasadnione, oparte na bogatym orzecznictwie i poglądach doktryny.

W rozprawie zdarzają się drobne błędy stylistyczne i interpunkcyjne, które mogą być usunięte w toku prac redakcyjnych.

W zakresie wymogów rozprawy doktorskiej, monografia przygotowana przez Autora stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Autor wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie prawa karnego materialnego oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, w rozumieniu art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach naukowych i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r., Nr 65, poz. 595 ze zm.). Na podstawie tego przepisu wnoszę o jej przyjęcie i dopuszczenie Pana mgra Bartłomieja Kowalskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

prof. nadzw. dr hab. Maciej Rogalski